

Δομικά συστήματα και τεχνολογικές εφαρμογές σε ένα καστρομονάστηρο της Σύμης. Η Μονή Ρουκουनिώτη.

Ιορδάνης Φ. Σιναμίδης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Μονή Ρουκουनिώτη, είναι το παλιότερο μοναστηριακό συγκρότημα στη Σύμη και αξιοπρόσεκτη ιδιαιτερότητα του, αποτελεί η ύπαρξη δύο καθολικών, το ένα υπερκείμενο του άλλου. Οι δύο ναοί του 15^{ου} και 18^{ου} αιώνα αντίστοιχα, με αξιόλογο τοιχογραφημένο διάκοσμο, περιβάλλονται από κελιά και τους υπόλοιπους λειτουργικούς χώρους, ο εξωτερικός τοίχος των οποίων με τα ελάχιστα μικροσκοπικά ανοίγματα λειτουργεί ως οχυρωματικό τείχος προστασίας του συγκροτήματος. Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει τα συμπεράσματα που προέκυψαν κατά την εκτέλεση του έργου της 4ης Ε.Β.Α., του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, "Συντήρηση και Αποκατάσταση της Σταυροπηγιακής Μονής Ταξιάρχη Μιχαήλ Ρουκουनिώτη στη Σύμη". Η έρευνα πραγματοποιήθηκε αφενός με επί τόπου παρατηρήσεις κατά τη διάρκεια των εργασιών αποκατάστασης, αλλά και της λεπτομερούς αποτύπωσης και τεκμηρίωσης του μνημείου και αφετέρου με την προσεκτική ανασκόπηση και καταγραφή των αρχείων της μονής (φωτογραφικό και χαρτώο υλικό), αλλά και τις ελάχιστες γραπτές πηγές που σώζονται. Στο μοναστηριακό συγκρότημα σήμερα σώζονται τρία διαφορετικά επίπεδα, αποτέλεσμα διαφορετικών οικοδομικών φάσεων κατασκευής. Οι επεκτάσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν υπό το πρίσμα συγκεκριμένων αναγκών και συνηθειών των τοπικών κοινωνιών και των μοναστικών κοινοτήτων και σχετίζονται άμεσα με την κατασκευαστική τεχνογνωσία, αλλά και την τεχνολογία της εκάστοτε χρονικής περιόδου κατά την οποία εφαρμόστηκαν. Σε κάθε οικοδομική φάση, αντικατοπτρίζονται πλήρως τα διαφορετικά δομικά συστήματα που εφαρμόζονταν ανά εποχή, ενώ παράλληλα εφαρμόζονται καινοτόμες τεχνολογίες ως προς την κατασκευή, την απορροή και συγκέντρωση υδάτων, κλπ.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Μοναστήρια, Σύμη, Σταυροπηγιακή Μονή Ρουκουनिώτη

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη Σύμη, καθώς και σε ολόκληρη την επικράτεια των νησιών του Αιγαίου, αναπτύχθηκε μία έντονη δραστηριότητα ανοικοδόμησης μοναστηριών και παρεκκλησίων, ήδη από τον 12ο αιώνα. Στο πέρασμα των αιώνων, πολλά από αυτά τα κτίρια, υπέστησαν πλήθος μετασχηματισμών, ακόμα και μέχρι τις μέρες μας. Η Σταυροπηγιακή Μονή Ταξιάρχη Μιχαήλ Ρουκουनिώτη στη Σύμη, αποτελεί ένα ιδιαίτερο παράδειγμα τέτοιου κτιρίου. Βρίσκεται σε απόσταση 5 χιλιομέτρων περίπου δυτικά του οικισμού της Σύμης, στην περιοχή Έρεικα και η πρώτη φάση κατασκευής του τοποθετείται στις αρχές του 15ου αιώνα. Τυπολογικά κατατάσσεται στα μοναστήρια φρουριακού τύπου, όπου περιμετρικά στα τείχη διαρθρώνονται οι χώροι διαμονής, εξυπηρέτησης και αποθήκευσης και στο κέντρο τοποθετούνται τα δύο καθολικά. Η ύπαρξη δύο ναών, ο ένας υπερκείμενου του άλλου, αποτέλεσμα των διαδοχικών οικοδομικών φάσεων τις οποίες έχει υποστεί η μονή, κυρίως κατά τον 18ο αιώνα, καθιστούν το συγκρότημα μοναδικό στον ελληνικό χώρο¹.

¹ Αντίστοιχα διώροφα καθολικά, συναντάμε στην Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Τουρνικίου, στα Γρεβενά, στην Ελλάδα (η πρώτη οικοδομική φάση χρονολογείται από τον 12ο αι.), ενώ στη Βουλγαρία, συναντάμε τον διώροφο ναό της Εκκλησίας της Θεομήτορος, στη Στενήμαχο, στο Κάστρο του Ασέν (που χρονολογείται τον 13ο αι.), καθώς και το διώροφο κοιμητηριακό παρεκκλήσι της Αγίας τριάδας, στη Μονή Θεοτόκου της Πετριτζοντίτσας, στο Μπάτσσκοβο (το οποίο χρονολογείται από τον 13ο αι. επίσης).

Η παρούσα εισήγηση καλείται να συμπληρώσει και να ολοκληρώσει την εικόνα που είχε διαμορφωθεί μέχρι τη μελέτη αποκατάστασης του μνημείου². Κατά τη διάρκεια των εργασιών, αλλά και την προσεκτική ανασκόπηση του αρχαιικού υλικού της μονής, προέκυψε πλήθος νέων ανακαλύψεων, οι οποίες θα αναδείξουν τη σημασία του μοναστηριακού συγκροτήματος. Ο στόχος της εισήγησης είναι πολλαπλός. Αφενός, η ανάλυση των οικοδομικών φάσεων σε συνδυασμό με τα διαφορετικά κατασκευαστικά και τεχνολογικά συστήματα, που συνυπάρχουν στο συγκρότημα αυτό, συνεισφέρουν στην ιστορία των δομικών κατασκευών που επικρατούν στα Δωδεκάνησα από τον 15ο μέχρι τον 19ο αιώνα. Αφετέρου, η κατανόηση των ποικίλων αυτών συστημάτων και ο εντοπισμός τους, είναι ένα πολύτιμο εργαλείο και βοήθημα για την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη αυτών των μνημείων.

2. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΡΟΥΚΟΥΝΙΩΤΗ

Η ιστορία της Μονής είναι αρκετά ασαφής και άγνωστη σε μεγάλο μέρος της. Ακόμα και η προέλευση του προσωνυμίου Ρουκουνιώτης είναι προς διερεύνηση. Σύμφωνα με μία εκδοχή προέρχεται από την τούρκικη λέξη ρουκούν που σημαίνει πνεύμα³. Σε πολλές όμως περιοχές της Ελλάδας απαντάται η λέξη ρουτσούνη/ρουκούνη με τη σημασία ρεύμα-ρυάκι, ετυμολογία που επιβεβαιώνεται από την ύπαρξη ρέματος και πηγής πολύ κοντά στη Μονή, από το οποίο μάλιστα προμηθεύονται μέχρι και σήμερα νερό οι Συμιακοί. Σύμφωνα με άλλες πηγές, η ονομασία αποτελεί μικρό τοπωνύμιο, που δηλώνει σαφώς ότι είναι περιοχή στη θέση Ρούκουνα.

Εικ. 1: Βορειοανατολική άποψη της Μονής Ρουκουνιώτη, από καρτ ποστάλ του 1900 (Φωτ. Αρχείο Γεωργαλλίδη Σταύρου)

2.1. ΙΠΠΟΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ:

Το 1309 η Ρόδος και τα υπόλοιπα νησιά, εκτός από την Κάσο και την Κάρπαθο, πέρασαν στην κυριαρχία του τάγματος των Ιπποτών του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ. Εκκλησιαστικά η Σύμη υπαγόταν στη Μητρόπολη Ρόδου⁴. Το 1352 έγινε από τους Ιππότες μια αλλαγή στο φορολογικό σύστημα η οποία θα είχε πιθανότατα αντίκτυπο στη μοναστική κοινότητα της Μονής⁵. Παρόλα αυτά, ένα σημαντικός αριθμός ευρημάτων,

²Ψαρρή - Ζαρίφης, 2009 : 140-141 και Ψαρρή - Ζαρίφης, 2013: 84-85.

³Ασκητής, 1961 : 35, σημ. 5

⁴Παπαβασιλείου, 2011 : 93.

⁵Χαβιαράς, 1904 : 4· Τσιρπανλής, 1991 : 130.

μας οδηγεί στην εκτίμηση πως είναι πολύ πιθανό, το μοναστήρι να χτίστηκε κατά την Ιπποτοκρατία και για τον εκκλησιασμό των Ναϊτών⁶. Την περίοδο αυτή ο Τσιρπανλής υπολογίζει τον πληθυσμό της Σύμης στα 1000 το πολύ άτομα⁷. Μέρος του τοιχογραφικού διακόσμου του κάτω ναού χρονολογείται στα τέλη του 15ου αιώνα (το τμήμα από την εγκάρσια κεραία και εντός του Ιερού Βήματος⁸), ενώ οι τοιχογραφίες που σώζονται στο διαμήκες κλίτος, τοποθετούνται στον 16ο αι.⁹.

2.2. METABYZANTINΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Μετά την κατάληψη της Ρόδου από τον Σουλτάνο Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή το 1523¹⁰, Σύμη όπως και τα άλλα μικρότερα νησιά, περιήλθαν στην τουρκική διοίκηση του σαντζακίου της Ρόδου και απέκτησαν προνόμια που τους βοήθησαν να αναπτύξουν την ναυτική τέχνη και το εμπόριο. Μέχρι και την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους το 1669, τα πλοία των Συμιακών έφεραν τη σημαία του Αγίου Μάρκου με τα συνεπακόλουθα προνόμια, προκειμένου να προστατευτούν από τους πειρατές¹¹, οπότε βρέθηκαν και πάλι εκτεθειμένα. Τον Γενάρη του 1684 η κοινότητα των Συμαίων έστειλε ως απεσταλμένο της στην Πρέβεζα τον ηγούμενο της Μονής Ρουκουνιώτη, ιερομόναχο Ανανία για να διαπραγματευτεί με τον Φραγκίσκο Μοροζίνη, διοικητή του στόλου της Βενετικής Δημοκρατίας. Ο Ανανίας πέτυχε την προστασία των πλοίων τους, όπως αποδεικνύει η επιστολή του Μοροζίνη προς «τους επαρχιώτες της νήσου Σύμης»¹². Στο πρώτο μισό του 17ου αιώνα και μάλλον μετά το 1618 χρονολογείται και η μεγάλη φορητή εικόνα της Φιλοξενίας του Αβραάμ που εκτίθεται στο κάτω καθολικό, έργο του κρητικού ζωγράφου Στυλιανού Γεντή ή Γενίτη¹³. Στον ίδιο ζωγράφο αποδίδεται και η μεγάλη λατρευτική εικόνα του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, στο άνω καθολικό, σύμφωνα με επιγραφική μαρτυρία¹⁴. Στα τέλη του 17ου ή στις αρχές του 18ου αιώνα, τοποθετείται η δεύτερη κατασκευαστική φάση της Μονής. Ο 18ος αιώνας φαίνεται ότι ήταν περίοδος ακμής για τη Μονή. Το 1738 τοιχογραφήθηκε ο πάνω ναός από τον λαϊκότροπο ζωγράφο Γρηγόριο το Συμαίο¹⁵, ενώ το ίδιο διάστημα η μοναστική κοινότητα του Ρουκουνιώτη αριθμούσε περί τους 80 καλόγερους σύμφωνα με βιβλιογραφική πηγή¹⁶. Το 1765 ιδρύθηκε στη Σύμη η Σχολή της αγίας Μαρίας την οποία ενίσχυαν οικονομικά οι Μονές Πανορμίτη και Ρουκουνιώτη. Από τους μορφωμένους μοναχούς των δυο Μονών προερχόταν ενίοτε και το διδακτικό προσωπικό της Σχολής. Δύο σιγίλλια, το πρώτο του 1712 και το δεύτερο του 1797, ανανέωναν το σταυροπήγιο της Μονής που πιθανόν να ανάγεται στα τέλη του 14ου ή στις αρχές του 15ου αιώνα, κατά την περίοδο κατασκευής της¹⁷.

⁶ Τα ευρήματα αυτά αποτελούν αναπόσπαστα τμήματα του συγκροτήματος της α' οικοδομικής φάσης (ιπποτικό οικόσημο σε δεύτερη χρήση, μορφολογικά διακοσμητικά στοιχεία της αρχιτεκτονικής των ιπποτών στα Δωδεκάνησα, αλλά και φορητά στοιχεία της λατρείας των Καθολικών, όπως το αλτάρι του 15ου αι. που βρέθηκε στο κάτω Καθολικό).

⁷ Τσιρπανλής, 1991:132.

^{8 9} Για την ακριβέστερη χρονολόγηση Βολανάκης, 1985:414, όπου χρονολογεί τις τοιχογραφίες του κάτω καθολικού στον 14ο αιώνα. αναμένεται η ολοκλήρωση της συντήρησης.

¹⁰ Χαβιαράς, 1906:326 -327. Υποστηρίζεται από τον Χαβιαρά η άποψη ότι η Σύμη δήλωσε υποταγή στους Οθωμανούς πριν ξεκινήσει η πολιορκία της Ρόδου, γιατί οι Συμιακοί είχαν προβλέψει την έκβαση της. Εξαιτίας της αυθόρμητης υποταγής τους, τους παραχωρηθήκαν προνόμια από τον Σουλτάνο.

¹¹ Χαβιαράς, 1904:17.

¹² Χαβιαράς, 1904:17 -18 · Καρανικόλας, 1984:96-97· Παπαβασιλείου, 2011:94.

¹³ Αχειμάστου-Ποταμιάνου, 1986:152· Χατζηδάκης, 1987:211· Βαρζελιώτη, 2001:293 -303.

¹⁴ Κουτελάκης, 1986:92, σημ. 148· Ζαχαρίου – Μαμαλίγκα, 2006, 18. Η εικόνα επαργυρώθηκε από τον Ιωάννη Πελοποννήσιο, το 1734.

¹⁵ Ασκητής, 1961:8· Κόλλιας, 1983:375· Χατζηδάκης, 1987:231. Ο Γρηγόριος Συμαίος ανήκει σε ντόπιο εργαστήριο ζωγράφων που δημιούργησε μια τοπική ζωγραφική σχολή.

¹⁶ Ασκητής, 1961:12.

¹⁷ Καρανικόλας, 1984:93 · Χαβιαράς, 1915 : 1601 - 64· Ζαχαρίου-Μαμαλίγκα, 2006 : 19. Το σταυροπήγιο δηλώνει πως υπάγεται απ' ευθείας στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και όχι στη δικαιοδοσία του τοπικού μητροπολίτη.

2.3. ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ:

Κατά τον 19ο και 20ο αιώνα, μολονότι η παλιά αίγλη είχε χαθεί και η πρωτοκαθεδρία είχε περάσει στην Ιερά Μονή Πανορμίτη, η Μονή Ρουκουνιώτη διέθετε οικονομικούς πόρους και μεγάλη κτηματική περιουσία: ελαιώνα, αμπελώνα, αγρούς με σιτηρά, μελισσώνα, ορνιθώνα, ικανό αριθμό αιγοπροβάτων και αγελάδων¹⁸. Η πλούσια παραγωγική δραστηριότητα και η εμπορεία κτηνοτροφικών κυρίως προϊόντων, απέδιδαν στη Μονή, σημαντικά έσοδα, μέρος των οποίων διοχετευόταν σε έργα για τον εξωραϊσμό της. Αυτή την περίοδο έγιναν και οι τελευταίες μεγάλες επεμβάσεις. Διαμορφώθηκε επίσης και η μεγάλη ανατολική εξώθυρα της Μονής (1899). Ήδη από τα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα η μοναστική κοινότητα βρισκόταν σε παρακμή. Η Μονή είχε έναν ηγούμενο και απασχολούσε εργατικό προσωπικό για τη φροντίδα των ζώων και των κτημάτων. Από το θάνατο του τελευταίου ηγουμένου Μακαρίου Μπάρβα, το 1945, μέχρι και σήμερα, η Μονή διοικείται από εφορευτική επιτροπή¹⁹.

Εικ. 2: Νοτιοανατολική άποψη της Μονής Ρουκουνιώτη, από ψηλά, κατά τη διάρκεια των εργασιών αποκατάστασης. Ιούνιος 2014.

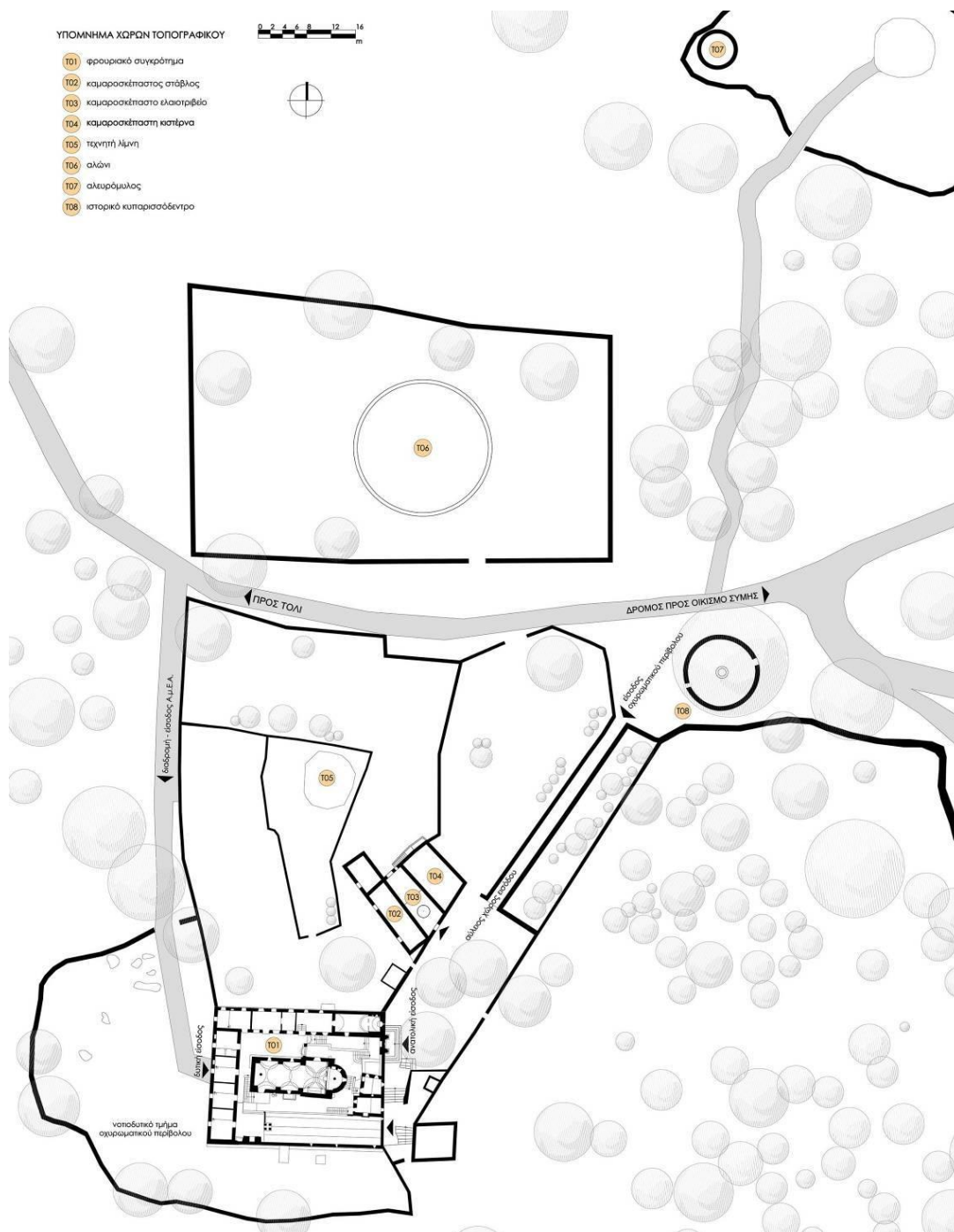
3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ

Η Σταυροπηγιακή Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλ Ρουκουνιώτη στη Σύμη, αποτελεί ένα συγκρότημα κτιρίων, διαφορετικών όγκων, μορφολογικών, τυπολογικών χαρακτηριστικών, αλλά και χρήσεων, που είναι σημαντικό να αναδειχθούν ως ένα ενιαίο σύνολο. Χαρακτηριστικό και καταγεγραμμένο στη μνήμη και τη συνείδηση των Συμιακών, είναι το μεγάλων διαστάσεων, ιστορικό κυπαρισσόδεντρο, έξω από την είσοδο του αύλειου χώρου της Μονής, που για αιώνες σηματοδοτεί και προσφέρει τη σκιά του στους επισκέπτες του "Μιχαήλη". Στη μοναστηριακή αρχιτεκτονική γνωρίζουμε πως οι δύο κυρίαρχες λειτουργίες—η λατρευτική ζωή και η διαβίωση του μοναστικού τάγματος από τη μία και οι καθημερινές εργασίες, που σε πολλές περιπτώσεις απαιτούσαν την επαφή των μοναχών με λαϊκούς από την άλλη—πραγματοποιούνταν σε

¹⁸Καρανικόλας, 1984 : 92.

¹⁹Ασκητής, 1961 : 27.

διαφορετικές ενότητες χώρων, οι οποίες δεν είχαν άμεση επαφή²⁰. Η διάκριση αυτών των ενότητων πραγματοποιείται και στη Μονή Ρουκουνιώτη, με σύνολα χώρων που ανήκουν εντός αλλά και εκτός της περιφραγμένης αυλής της.

Εικ. 3: Τοπογραφικό διάγραμμα των ενότητων χώρων που ανήκουν στη Μονή.

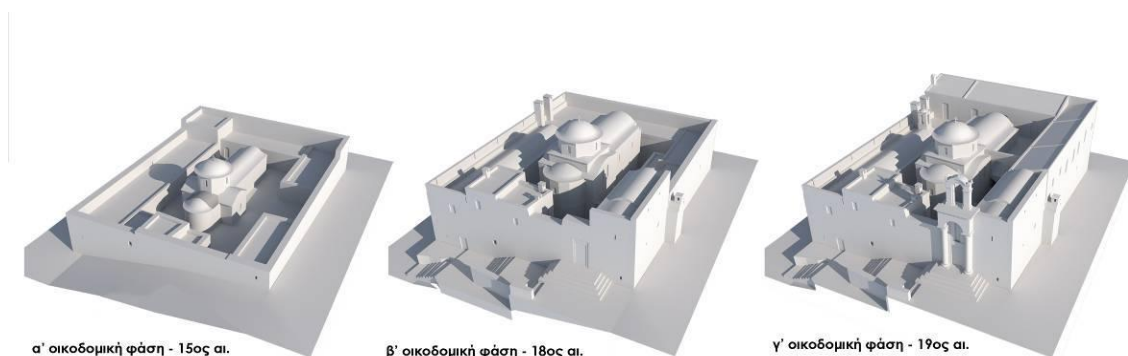
Η πρώτη και σημαντικότερη ενότητα είναι ένα εσωστρεφές, φρουριακού τύπου, κυβόσχημο και περίκλειστο συγκρότημα κτιρίων, η οποία αποτελούσε τον βασικό πυρήνα μοναστικής ζωής του τάγματος. Από τον 15^ο αιώνα και στα χρόνια που

²⁰ Ορλάνδος, 1925 : 23

ακολούθησαν, υπέστη μία σειρά οικοδομικών εργασιών, κατασκευαστικών φάσεων και επεκτάσεων, ενέργειες οι οποίες επέφεραν πολυπλοκότητα και μοναδικό χαρακτήρα, στους διαφορετικούς όγκους, που διαρθρώνονται στα τρία επίπεδα του. Οι χρήσεις των χώρων αυτών αφορούσαν στις διακονίες των μοναχών στο εσωτερικό της Μονής (παρασκευαστήριο, φούρνος, ζυμωτήριο, τραπεζαρία, σκευοφυλάκιο, αποθηκευτικοί χώροι, ηγουμενείο), στην ανάπαυση των μοναχών (κελιά) και στη λατρευτική ζωή της μονής (καθολικά και παρεκκλήσι). Παράλληλα η παρουσία πλούσιου τοιχογραφικού διακόσμου στα δύο καθολικά, που καλύπτει σημαντικό κομμάτι της υστεροβυζαντινής τέχνης (15^{ος}, 16^{ος} και 18^{ος} αι.), καθώς και τα ξυλόγλυπτα στοιχεία και οι φορητές εικόνες των τέμπλων, εντείνουν την ποικιλία του χαρακτήρα του μνημείου. Η δεύτερη ενότητα χώρων, αποτελείται από κτίρια τα οποία βρίσκονται εκτός του περικλειστού όγκου και τα οποία στεγάζουν βοηθητικές λειτουργίες ή τις απαιτούμενες χρήσεις, που εξασφάλισαν για αιώνες στη Μονή, οικονομική αυτάρκεια και ακμή. Το πρώτο σύνολο χώρων, στο βόρειο τμήμα της Μονής αποτελείται από ένα συγκρότημα τριών επιμηκών, καμαροσκέπαστων, μονώροφων και μονόχρωων κτισμάτων σε επαφή, που στέγαζαν τον στάβλο, το ελαιοτριβείο και μία κιστέρνα, αντίστοιχα. Εκτός του οχυρωματικού περιβάλλοντος και βόρεια της εισόδου του, συναντάμε το δεύτερο παραγωγικό σύνολο, το ανοιχτό αλώνι και τον κυλινδρικού τύπου αλευρόμυλο. Σε αυτή την ενότητα έρχονταν σε επαφή και συνεργασία οι μοναχοί με λαϊκούς, μόνιμους κατοίκους του νησιού, που τους βοηθούσαν στην πληθώρα των εργασιών που εκτελούσαν, σχετικές με την αγροτική και κτηνοτροφική παραγωγή, αλλά και το εμπόριο.

4. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΩΝ ΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ

Η Μονή Ρουκουनिώτη, σε συγκεκριμένες ιστορικές συγκυρίες ή κοινωνικές πρακτικές, υπέστη μία πληθώρα κατασκευαστικών επεκτάσεων και αλλαγών και ενώ πολλές από αυτές είναι αναγνωρίσιμες, αρκετές από αυτές χρειάστηκε να τις ανακαλύψουμε κατά τη διάρκεια των εργασιών.

Εικ. 4: Διάγραμμα τρισδιάστατης αναπαράστασης των τριών οικοδομικών φάσεων του συγκροτήματος.

4.1. ΠΡΩΤΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΦΑΣΗ (15ΟΣ ΑΙΩΝΑΣ)

Κατά την πρώτη και αρχική οικοδομική της φάση, στα τέλη του 14^{ου} ή στις αρχές του 15^{ου} αιώνα, η Μονή αποτελούσε ένα μονώροφο, φρουριακού τύπου συγκρότημα, όπου η μοναδική του είσοδος πραγματοποιούνταν αξονικά, στο δυτικό τμήμα του χωρίς επιπλέον εξωτερικά ανοίγματα, στο περιμετρικό τείχος. Στον πυρήνα του εσωτερικού χώρου τοποθετούνταν το αρχικό καθολικό. Οι προσβάσεις στο εσωτερικό του συγκροτήματος πραγματοποιούνταν από τον περιμετρικό υπαίθριο διάδρομο, γύρω από τον οποίο διατάσσονταν, αρθρωμένοι στο τείχος, οι απαραίτητοι για τη λειτουργία της

Μονής, χώροι. Στο ανατολικό τμήμα συναντάμε τον φούρνο, το μαγειρείο και το ζυμωτήριο. Σε άμεση σχέση και επαφή, βρίσκεται ο χώρος της παλαιάς τραπεζαρίας, του αποχωρητηρίου και του σκευοφυλακίου-αποθηκευτικού χώρου. Κατά τις διαδικασίες αποκατάστασης, αποκαλύφθηκαν τα αρχικά ανοίγματα εισόδου των χώρων αυτών, οι οποίοι αν και σήμερα επικοινωνούν μεταξύ τους, κατά την αρχική οικοδομική φάση λειτουργούσαν ανεξάρτητα²¹. Στο βορειοδυτικό τμήμα του συγκροτήματος αναπτύσσονταν τα κελιά των μοναχών και ένας μεγαλύτερος χώρος, που πιθανότατα λειτουργούσε ως ηγουμενείο. Στη νοτιοδυτική γωνία, υπήρχε κλειστός χώρος, που χρησιμοποιούνταν ως δεξαμενή βρόχινου νερού για την τροφοδοσία της Μονής και ο οποίος λειτουργεί μέχρι σήμερα. Κατά αντιστοιχία, κατά την πρώτη του κατασκευαστική φάση, το μοναστηριακό συγκρότημα Ρουκουνιώτη, φέρει μεγάλες ομοιότητες με τη Μονή της Αγίας Βαρβάρας στη Σύμη, ένα μονώροφο συγκρότημα, μικρότερης κλίμακας, αλλά με όμοια τυπολογικά και παρεμφερή μορφολογικά χαρακτηριστικά, ένα από τα οποία είναι οι ξυλόγλυπτες θύρες των καθολικών των δύο μοναστηριών.

4.2. ΔΕΥΤΕΡΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΦΑΣΗ (ΑΡΧΕΣ 18ΟΥ ΑΙΩΝΑ)

Στις αρχές του 18ου αιώνα, πιθανότατα η ανάγκη για περισσότερους και μεγαλύτερους χώρους, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού μοναχών που κατέλυσαν στη Μονή, οδήγησε σε μία σειρά σημαντικών ανακατασκευών και επεκτάσεων στο συγκρότημα. Ίσως η πιο ενδιαφέρουσα και σημαντική από αυτές είναι η ανέγερση του δευτέρου καθολικού, υπερκείμενου του αρχικού²². Η πρόσβαση στο ναό, κατά τη δεύτερη κατασκευαστική του φάση, πραγματοποιείται με κλίμακα ανόδου από ενδιάμεσο επίπεδο, στην οποία κάποιος οδηγείται είτε μέσω της σφηνοειδούς κλίμακας, όπου η αρχή της τοποθετείται στην είσοδο του κάτω καθολικού, είτε από το νότιο τμήμα του δεύτερου επιπέδου που κατασκευάστηκε εκείνη την περίοδο. Ταυτόχρονα κατασκευάστηκε η ανατολική είσοδος, η οποία λειτουργεί ως η βασική πρόσβαση στο εσωτερικό του συγκροτήματος μέχρι τις μέρες μας και τοποθετεί τον επισκέπτη σε δεύτερο, υψηλότερο επίπεδο από το αρχικό. Το δεύτερο αυτό επίπεδο υπήρξε μία σημαντική επέμβαση στο συγκρότημα στις αρχές του 18ου αιώνα, καθότι αφενός προστέθηκαν καθ' ύψος, νέοι κλειστοί χώροι, αλλά και αφετέρου άλλαξε δραματικά η εσωτερική κυκλοφορία και εικόνα της Μονής. Συγκεκριμένα, καταργήθηκε το νότιο τμήμα του υπαίθριου περιμετρικού διαδρόμου στο ισόγειο και κατασκευάστηκε νέος διάδρομος στο δεύτερο επίπεδο. Οι εισοδοί προς τους αρχικούς χώρους από το επίπεδο αυτό καταργήθηκαν και σφραγίστηκαν, ενώ οι σκοτεινές ενότητες που δημιουργήθηκαν μεταξύ του αρχικού καθολικού και της αρχικής τραπεζαρίας, χρησιμοποιήθηκαν ως νέες δεξαμενές συλλογής του βρόχινου νερού. Η ανάγκη για περισσότερους και μεγαλύτερους χώρους, οδήγησε στην κατασκευή επιμήκους καμαροσκέπαστης αίθουσας, ως νέα τραπεζαρία, καθώς και νέου μαγειρείου, τοποθετημένα στο νότιο τμήμα του συγκροτήματος, υπερκείμενα της αρχικής τραπεζαρίας και των αποθηκευτικών χώρων. Στο δυτικό τμήμα της Μονής, προστέθηκαν καθ' ύψος αίθουσες, που πιθανότατα λειτουργούσαν ως αποθηκευτικοί χώροι, ενώ στο ανατολικό και το βόρειο τμήμα αντίστοιχα, προστέθηκαν νέα κελιά. Δύο νέα κελιά κατασκευάστηκαν και στο αρχικό επίπεδο, κατ' επέκταση των αρχικών κελιών στο βορειοδυτικό τμήμα του συγκροτήματος, μία επέμβαση που υλοποιήθηκε

²¹ Η είσοδος προς την παλαιά τράπεζα πραγματοποιούνταν μέσω του ζυμωτηρίου, ενώ τόσο στο αποχωρητήριο, όσο και στην αποθήκη – σκευοφυλάκιο, υπήρχαν ξεχωριστοί εισοδοί με πρόσβαση από το νότιο τμήμα του περιμετρικού διαδρόμου.

²² Η δημιουργία δύο αρκοσολίων στο βόρειο και νότιο τμήμα του παλιού καθολικού, στα οποία τοποθετούνταν οι σωροί των τελευταίων Ηγούμενων της Μονής, σε συνδυασμό με την ανακάλυψη οστεοφυλακίου σε κλειστό κελί της αρχικής φάσης, συνηγορούν στη λειτουργία του ναού του κατώτερου επιπέδου, ως κοιμητηριακού.

από την ανάγκη δημιουργίας διαδρόμου κυκλοφορίας σε σχέση με τη νέα ανατολική είσοδο. Αξιοσημείωτο τέλος, είναι η κατασκευή παρεκκλησίου σε τρίτο επίπεδο, υπερκείμενο των νέων κελιών στο βόρειο τμήμα της Μονής²³, το οποίο αποτελεί μια επιμήκης, καμαροσκέπαστη αίθουσα, με εσωτερική ημικυκλική κόγχη, στη θέση του Ιερού Βήματος, ενταγμένη στην τοιχοποιία του ανατολικού τείχους.

4.3. ΤΡΙΤΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΦΑΣΗ (ΑΡΧΕΣ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ)

Έπειτα από τις επεμβάσεις μεγάλης κλίμακας κατά τις αρχές του 18ου αιώνα, οι αυξανόμενες ανάγκες για στέγαση και φιλοξενία της Μονής Ρουκουनिώτη, σε συνδυασμό με τη σημαντική ακμή και οικονομική ανάπτυξη των τελευταίων χρόνων, οδήγησαν σύντομα σε μία ακόμα σειρά καθ' ύψος επεκτάσεων στο συγκρότημα. Έτσι σε δύο διαδοχικά στάδια, κατασκευάστηκαν οι δύο πτέρυγες υπερκείμενες των χώρων στο δυτικό και βόρειο τμήμα, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός τρίτου εκτεταμένου επιπέδου. Στο νότιο τμήμα της τοποθετήθηκαν τέσσερις μεγάλοι χώροι κελιών, ενώ στο βόρειο τμήμα της ένα κελί, ο χώρος του νέου ηγουμενείου, καθώς και ο εξωνάρθηκας του παρεκκλησίου που είχε κατασκευαστεί στις αρχές του 18ου αιώνα.

4.4. ΤΕΤΑΡΤΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΦΑΣΗ (20ος ΑΙΩΝΑΣ)

Σημαντικές υπήρξαν και οι επεμβάσεις στο μνημείο κατά των 20ών αιώνα, όπου σε κάποιες περιπτώσεις αλλοιώνουν σημαντικά την αρχιτεκτονική του φυσιογνωμία, αλλά και τα δομοστατικά χαρακτηριστικά του. Η δημιουργία χώρων υγιεινής από ωπλισμένο σκυρόδεμα και οπτοπλινθοδομή, κατασκευή υπερκείμενη της υφιστάμενης αντιρρίδας του νότιου τείχους, είναι η πιο χαρακτηριστική επέμβαση. Μικρότερες επεμβάσεις, όπως η κατασκευή νέων κουφωμάτων, τα τμηματικά επιχρίσματα με κονιάματα βασισμένα στο μαύρο τσιμέντο σε λιθοδομές του κάτω καθολικού, αλλά και σε όλο το συγκρότημα, όπως και οι νέες ηλεκτρομηχανολογικές και υδραυλικές εγκαταστάσεις, αλλοιώνουν σημαντικά τη φυσιογνωμία του μνημείου²⁴.

5. ΔΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΡΟΥΚΟΥΝΙΩΤΗ.

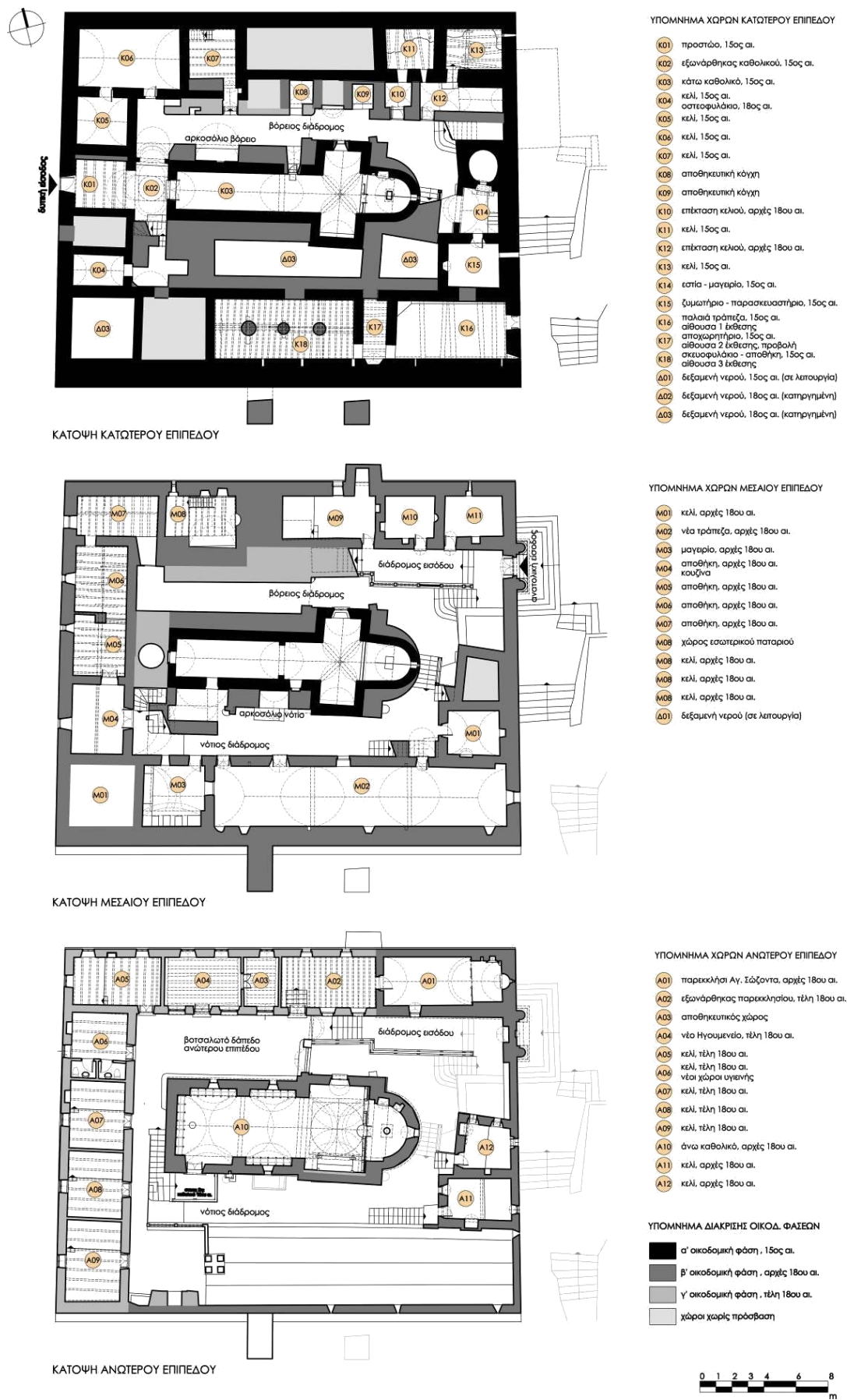
Η διερεύνηση των οικοδομικών φάσεων του μνημείου αποτελεί μία διαδικασία, η οποία βασίζεται σε μία συνδυαστική έρευνα πηγών, in situ παρατηρήσεων, αλλά και πολλών ευρημάτων οι οποίες προκύπτουν κατά τη διαδικασία της αποκατάστασης. Σημαντικό παράμετρο για την ανάγνωση του συγκροτήματος, αποτελούν τα δομικά συστήματα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την ανέγερση του μνημείου. Χρονολογικά, σε κάθε φάση κατασκευής επικρατεί διαφορετικό σύστημα, σε συνδυασμό με τα δομικά υλικά που χρησιμοποιήθηκαν.

5.1. ΔΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΦΑΣΗ

Κατά την α' οικοδομική φάση, το συγκρότημα, αποτελεί μία κατασκευή, με φέρουσες τοιχοποιίες από αργολιθοδομή, ενώ παράλληλα οι κλειστοί χώροι, γεφυρώνονται με

²³ Η είσοδος προς το παρεκκλήσι, πιθανότατα πραγματοποιούνταν από υπαίθρια κλίμακα, ενδεχομένως ξύλινη.

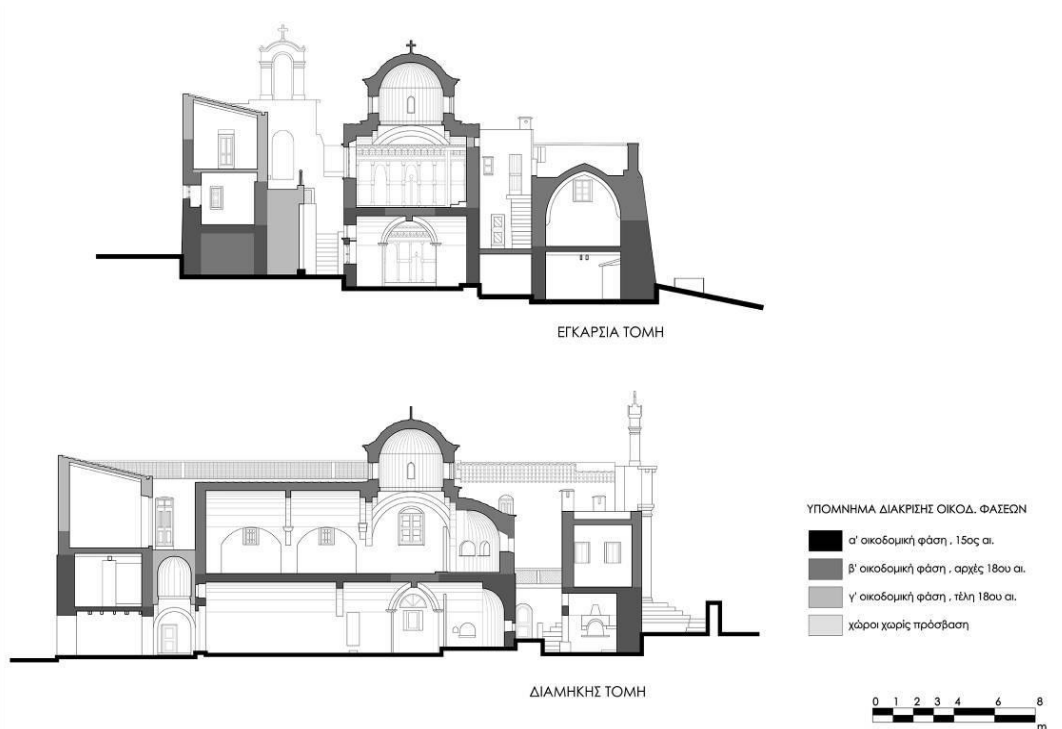
²⁴ Ταυτόχρονα το μεγαλύτερο τμήμα των δαπέδων στους χώρους του συγκροτήματος καλύφθηκε από πλάκες ωπλισμένου σκυροδέματος (δάπεδα βόρειου διαδρόμου, βόρειων κελιών και αρχικής τραπεζαρίας στο κατώτερο επίπεδο, δάπεδο νότιου διαδρόμου, νέας τραπεζαρίας και αποθηκών στο μεσαίο επίπεδο, δάπεδα κελιών, ηγουμενείου και παρεκκλησίου στο ανώτερο επίπεδο).

Εικ. 5: Διάγραμμα κατόψεων, των τριών επιπέδων του φρουριακού συγκροτήματος.

καμάρες²⁵. Μοναδική εξαίρεση χώρων, όπου δεν αποτελούν καμαροσκέπαστες κατασκευές, αποτελούν οι χώροι στο νότιο τμήμα του συγκροτήματος, οι οποίοι γεφυρώνονταν με μεγάλες κυλινδρικές ξύλινες δοκούς, κορμούς κωνοφόρων δέντρων και προφανώς επικαλύπτονταν με δώμα. Οι τοιχοποιίες στα εξωτερικά τείχη, έχουν πάχος από 0.80 έως 0.90 μ., ενώ οι αντίστοιχες για το εσωτερικό του συγκροτήματος κυμαίνονται γύρω στα 0.60 μ. Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί το νότιο τείχος, όπου εξαιτίας της κλίσης του εδάφους, χτίστηκε με μεγάλο πάχος, το οποίο στη βάση του είναι περίπου 2.00 μ, ενώ απομειώνεται καθ' ύψος, για την καλύτερη στατική επάρκεια της κατασκευής. Τα αρχικά δάπεδα του υπαίθριου περιμετρικού διαδρόμου, αποκαλύφθηκαν κατά τις διαδικασίες αποκατάστασης και αποτελούν βοτσαλωτά σε ελεύθερη διάταξη. Κατά τμήματα επικαλύφθηκαν μεταγενέστερα, με πλάκες χωρικού τύπου, από τοπικό λίθο.

Το αρχικό καθολικό, τυπολογικά, κατατάσσεται ως καμαροσκέπαστος, ελεύθερος σταυρός μετά τρούλο, με στενό διαμήκες και εγκάρσιο κλίτος, τα οποία γεφυρώνονται με καμάρες. Στη συμβολή των δύο κλιτών, σήμερα συναντάμε σταυροθόλιο, το οποίο όμως πιθανότατα κατασκευάστηκε για την στατική υποστήριξη του δεύτερου καθολικού μεταγενέστερα, στη θέση του τρούλου που αρχικά υπήρχε στο καθολικό. Να σημειωθεί πως στο νησί της Σύμης, δε συναντάμε τυπολογικά άλλον παρόμοιο ναό. Η είσοδος του καθολικού πραγματοποιούνταν αξονικά στο δυτικό του τμήμα, σε σχέση με την είσοδο του συγκροτήματος και ένα από τα πιο ιδιόμορφα του στοιχεία είναι η ξυλόγλυπτη θύρα, με πλούσια μορφολογικά χαρακτηριστικά. Το δάπεδο του ναού διαμορφώνεται με βοτσαλωτό, σε ελεύθερη διάταξη, ενώ οι τοιχογραφίες που σώζονται σήμερα στο μεγαλύτερο τμήμα των κατακόρυφων και θολωτών επιφανειών του, υλοποιήθηκαν, όπως αναφέραμε, πιθανότατα σε δύο φάσεις, τον 15ο και τον 16ο αιώνα.

Εικ. 6: Διάγραμμα Εγκάρσιας και Διαμήκουσ Τομής του συγκροτήματος.

²⁵ Εκείνη την εποχή η χρήση του ξύλου, ως υλικό κατασκευής είναι ιδιαίτερα περιορισμένη και χρησιμοποιείται κυρίως για την κατασκευή κουφωμάτων και σπανιότερα ως δομικό στοιχείο, κυρίως για την κατασκευή των οροφών.

5.2. ΔΟΜΙΚΑΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΦΑΣΗ

Κατά τη β' κατασκευαστική φάση, το συγκρότημα επεκτείνεται καθ' ύψος. Οι αργολιθοδομές των τειχών ψηλώνουν, ενώ όλοι οι νέοι χώροι στο εσωτερικό του αποτελούν κατασκευές από φέρουσα λιθοδομή. Ανάλογα με το μήκος των νέων χώρων, παρατηρούμε καμαροσκέπαστες κατασκευές ή επίπεδα δώματα²⁶. Συγκεκριμένα η επιμήκης νέα τράπεζα με το νέο μαγειρείο, αλλά και το παρεκκλήσι του Αγίου Σώζοντα, γεφυρώνονται με καμάρες. Αντίστοιχα καμαροσκέπαστες κατασκευές είναι και οι δεξαμενές υδάτων, που δημιουργήθηκαν στο νότιο τμήμα του αρχικού περιμετρικού διαδρόμου, προκειμένου να στηρίξουν το νέο ενδιάμεσο επίπεδο κυκλοφορίας. Οι χώροι των αποθηκών και των κελιών της φάσης αυτής, αποτελούν κατασκευές με φέρουσα περιμετρική λιθοδομή και ξύλινες κατασκευές δοκαριών για τη στέγασή τους με δώματα.

Εικ. 7: Άποψη από το διαμήκες κλίτος, του εσωτερικού του άνω Καθολικού.

Ο άνω ναός ακολουθεί παρόμοια αρχιτεκτονική διάταξη, τόσο τυπολογικά, όσο και κατασκευαστικά με εκείνη του κάτω. Έχει επιμήκη ανάπτυξη με ένα κεντρικό, αλλά και ένα ιδιαίτερα συνεπτυγμένο εγκάρσιο κλίτος, ενώ η είσοδός του ανοίγεται, για καθαρά λειτουργικούς λόγους, στη νότια πλευρά. Το κεντρικό κλίτος γεφυρώνεται με καμάρες και δύο ανακουφιστικά τόξα, ενώ στο σημείο συμβολής των δύο καμαροσκέπαστων κλιτών, διαμορφώνονται ημισφαιρικά τρίγωνα, τα οποία υποβαστάζουν έναν υψηλό ημισφαιρικό τρούλο, με ένα εξίσου υψηλό τύμπανο. Το δάπεδο του φέρει διάκοσμο, με γεωμετρικά μοτίβα σε δύο χρώματα, από ανοιχτόχρωμο τοπικό λίθο και μαύρο χοχλάκι, ένα μορφολογικό στοιχείο το οποίο συναντάμε στα περισσότερα καθολικά μοναστηριών, αλλά και στα ξωκλήσια της Σύμης.

²⁶ Κατά τον 18^ο αιώνα, διαδίδεται στο νησί η χρήση του ξύλου ως δομικό στοιχείο, κυρίως για την κατασκευή ξύλινων συστημάτων κατασκευής για τα δάπεδα και τις οροφές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η χρήση του ξύλου στη Σάλα Χατζηαγαπητού, το μεγαλύτερο και σημαντικότερο κτίριο στο νησί, που χρονολογείται τον 18^ο αι.

Σημαντικές υπήρξαν και οι καινοτομίες κατά τις εργασίες επέκτασης, για την ενίσχυση των υφιστάμενων κατασκευών. Για την κατασκευή του άνω καθολικού, εκτός της δημιουργίας σταυροθολίου στη θέση του αρχικού τρούλου, επιλέχθηκαν να κατασκευαστούν νέες λιθοδομές στο ισόγειο και σε επαφή με τις αρχικές τοιχοποιίες. Το πλάτος τους φτάνει το 1μ. και το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα αφενός να διαπλατυνθεί σημαντικά το εγκάρσιο κλίτος του νέου καθολικού και αφετέρου, να προστατευτεί το παλιό και να μην επιβαρυνθούν οι τοιχοποιίες του με νέα, μεγάλα φορτία. Ταυτόχρονα, οι τοιχοποιίες αυτές επέτρεψαν την κατασκευή δύο εσοχών, μία στον βόρειο και μία στον δυτικό τμήμα, για την κατασκευή των αρκοσολίων. Αντίστοιχα στον νότιο τομέα του συγκροτήματος, στην αίθουσα των παλιών αποθηκών στην αρχική τραπεζαρία, σήμερα σώζονται τρεις κυλινδρικοί, λίθινοι πεσσοί, τοποθετημένοι αξονικά και κεντροβαρικά κάτω από τους τρεις μεγάλους κορμούς – δοκούς της αρχικής φάσης, οι οποίοι κατασκευάστηκαν για την ενίσχυση της υφιστάμενης κατασκευής, λόγω των αυξημένων νέων φορτίων²⁷. Την ίδια περίοδο, εξαιτίας του επικλινούς του εδάφους και της γεωμορφολογίας του, κατασκευάστηκαν και οι δύο λίθινες αντηρίδες του νότιου τείχους, για την καλύτερη ενίσχυση της καθ' ύψους προσθήκης²⁸.

5.3. ΔΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗ ΦΑΣΗ

Κατά την γ' οικοδομική φάση κατασκευάστηκε το τρίτο επίπεδο του συγκροτήματος. Για την υποστήριξη του, κατασκευάστηκε θόλος στον αρχικά υπαίθριο χώρο, δυτικά της εισόδου του κάτω καθολικού, ενώ αντίστοιχα ο βόρειος υπαίθριος διάδρομος σκεπάστηκε με κατασκευή τεταρτοκύκλιας καμάρας, σε διώροφο ύψος. Τα δάπεδα του τρίτου επιπέδου, καλύφθηκαν με διακοσμημένα βοτσαλωτά, συνηθισμένη πρακτική κατά τον 19ο αιώνα στα νησιά του Αιγαίου. Οι δύο πτέρυγες, στο βόρειο και δυτικό τμήμα του συγκροτήματος δε χτίστηκαν ταυτόχρονα²⁹. Παρόλα αυτά το δομικό τους σύστημα είναι κοινό. Αποτελείται από περιμετρική φέρουσα αργολιθοδομή, πάχους 0.50 μ. και ξύλινο σκελετό στο εσωτερικό τους. Τα χωρίσματα στις πτέρυγες, που διαμορφώνουν τα δωμάτια, αποτελούν τμήματα του ξύλινου σκελετού, ως ξυλόπηκτες τοιχοποιίες, τύπου μπαγδατί. Οι δύο πτέρυγες, καλύπτονται με μονόρριχτες στέγες, με ξύλινο σκελετό, γεγονός που ευνοεί τη συλλογή και την απορροή των βρόχινων υδάτων. Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να αναφέρουμε τα ιδιαίτερα τεχνολογικά συστήματα που συναντάμε στη Μονή Ρουκουνιώτη, σε σχέση με την απορροή και τη συγκέντρωση των βρόχινων υδάτων. Ήδη από την α' κατασκευαστική φάση, είχε προβλεφθεί η αποχέτευση των όμβριων υδάτων, από το ανατολικό τμήμα του περιμετρικού υπαίθριου διαδρόμου, προς τον νότιο τομέα του περιβόλου, μέσω υπόγειου φρεατίου, το οποίο διέσχιζε, τον χώρο του απόπατου. Αντίστοιχα από τον νότιο διάδρομο του δεύτερου επιπέδου, τα νερά με τις κατάλληλες κλίσεις στο δάπεδο, διοχετεύονται με χτιστή υδρορροή στο φρεάτιο, το οποίο συνεχίζει να λειτουργεί μέχρι σήμερα.

²⁷ Η ύπαρξη αντίστοιχων πεσσών και στον χώρο της παλαιάς τράπεζας, δε φαίνεται πιθανή, καθότι, οι αντίστοιχοι τρεις αρχικοί δοκοί, βρίσκονται πιο πυκνά τοποθετημένοι, εξαιτίας του μικρότερης μήκους που εμφανίζει αυτή η αίθουσα σε σχέση με τις παλιές αποθήκες.

²⁸ Σήμερα σώζεται ολόκληρη η κατασκευή του δυτικού τμήματος, ενώ από την ανατολική αντηρίδα, διατηρείται μόνο η βάση της.

²⁹ Στο συμπέρασμα της κατασκευής των δύο πτερύγων σε δύο διαφορετικές υπόφασεις, σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα, μας οδηγούν τα παρακάτω ευρήματα. 1. Το βοτσαλωτό δάπεδο του ανώτερου επιπέδου, στο τμήμα του που έρχεται σε επαφή με τη δυτική πτέρυγα, δεν ολοκληρώνει το διακοσμητικό του μοτίβο και φαίνεται πως προφανώς ολοκληρωνόταν αρχικά κάτω από το μεταγενέστερο δάπεδο της πτέρυγας αυτής. 2. Η βόρεια πτέρυγα έχει χαμηλότερο ύψος από τη δυτική. 3. Ο τρόπος χτισίματος της αργολιθοδομής της βόρειας πτέρυγας, φαίνεται λιγότερο επιμελημένη από την αντίστοιχη της δυτικής. Παράλληλα ανακαλύψαμε κατά την καθαίρεση των επισχρισμάτων, πως τα ανοίγματα στη βόρεια πτέρυγα έχουν υποστεί αλλαγές.

Από τη μονόριχτη στέγη της δυτικής πτέρυγας κελιών, στο ανώτερο επίπεδο, το νερό διοχετευόταν σε χτιστό λούκι στη βάση της στέγης και έπειτα μέσω υδρορροής, στη στέρνα της αρχικής φάσης κατασκευής. Αντίστοιχα, από τη καμαροσκέπαστη στέγη του άνω Καθολικού, στο νότιο τμήμα της, τα νερά συγκεντρώνονταν στο χτιστό λούκι στη βάση της στέγης και διοχετεύονταν στη δυτική στέρνα που δημιουργήθηκε κατά τη β' κατασκευαστική φάση. Κατά την γ' οικοδομική φάση, κατασκευάστηκε ένα σύνθετο σύστημα συγκέντρωσης των βρόχινων υδάτων, τα οποία διοχετεύονταν στην ανατολική δεξαμενή. Το σύστημα είχε ως εξής. Από τη μονόριχτη στέγη της βόρειας πτέρυγας κελιών, στο ανώτερο επίπεδο, το νερό διοχετευόταν σε χτιστό λούκι στη βάση της στέγης, και συγκεντρώνονταν στο σημείο, όπου κατασκευάστηκε εγκάρσιος τοίχος. Στην κορυφή του τοίχου αυτού, υπάρχει λούκι το οποίο διοχετεύει το νερό προς τη στέγη της βόρειας κεραίας του άνω Καθολικού. Από τη βόρεια κεραία και μέσω ενός κρυμμένου εσωτερικού λουκιού, στα κεραμίδια του ημιθόλιου στο Ιερό Βήμα, τα βρόχйна ύδατα, έφταναν στην κεραμική υδρορροή στο νότιο τμήμα του ναού, μέσω της οποίας αποθηκεύονταν στη στέρνα.

Εικ. 8: Βορειοδυτική άποψη του τρίτου επιπέδου. Διακρίνεται το άνω Καθολικό, εξωτερικά και ο εγκάρσιος τοίχος, ο οποίος μεταφέρει τα βρόχйна ύδατα, προς τη στέρνα.

6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Σταυροπηγιακή Μονή Ταξιάρχη Μιχαήλ Ρουκουνιώτη στη Σύμη, αποτελεί ένα συγκρότημα, του οποίου η πολυπλοκότητα είναι αποτέλεσμα των διαδοχικών φάσεων κατασκευής και επέκτασης, τις οποίες έχει υποστεί, σε συγκεκριμένες ιστορικές συγκυρίες. Σε κάθε οικοδομική φάση, αντικατοπτρίζονται πλήρως τα διαφορετικά δομικά συστήματα που εφαρμόζονταν ανά εποχή, ενώ παράλληλα εφαρμόζονται καινοτόμες τεχνολογίες ως προς την κατασκευή, την προσθήκη και ενίσχυση νέων κατασκευών, τη χρήση δομικών υλικών και την απορροή και συγκέντρωση υδάτων. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής, συντελούν αφενός στην αναπαραγωγή μιας ολοκληρωμένης εικόνας για την ιστορική, αρχιτεκτονική και κατασκευαστική ανάλυση

της μονής και αφετέρου, στην ανάδειξη των οικοδομικών φάσεων, κατά τη διάρκεια και μετά την ολοκλήρωση του έργου. Να σημειωθεί πως η τεκμηρίωση και ψηφιακή αναπαράσταση του μοναστηριακού συγκροτήματος, ολοκληρώθηκε με τη συμβολή των φοιτητών του τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του .Π.Θ. και του προγράμματος Πρακτικής Άκησηστου διοργανώσαμε, τη θερινή περίοδο του 2013 και του 2014.

Οι εργασίες αποκατάστασης του μνημείου, της 4ης Ε.Β.Α.του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού έχουν ως στόχο τη συντήρηση και συνολική ανάδειξη του φρουριακού συγκροτήματος, την αποκατάσταση των προβλημάτων υγρασίας και εμφάνισης ρηγματώσεων στις λιθοδομές των δύο ναών, καθώς και την απομάκρυνση νεώτερων αυθαιρεσιών. Δεύτερος και εξίσου σημαντικός άξονας παρέμβασης είναι η προσπάθεια διατήρησης και ανάδειξης του πλούσιου εικονογραφικού προγράμματος των εκκλησιών. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιούνται εργασίες συντήρησης του τοιχογραφικού διακόσμου. Μέρος από το πλούσιο υλικό χρηστικών αντικειμένων θα εκτεθεί στην παλιά τραπεζαρία, αλλά και στο ελαιοτριβείο της Μονής. Αυτή η παρέμβαση, σε συνδυασμό με το ενημερωτικό υλικό από πινακίδες και φυλλάδια για την πληροφόρηση των επισκεπτών του μνημείου, θα συντελέσει ουσιαστικά στην ολοκληρωμένη περιήγηση αλλά και την καλύτερη κατανόηση της εξελικτικής πορείας του συγκροτήματος και της σημασίας του στο πέρασμα των χρόνων.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στην προϊσταμένη της 4ης Ε.Β.Α.Μαρία Μιχαηλίδου και την αρχιτέκτονα Κατερίνα Κακακιού, για την άδεια χρησιμοποίησης του αρχαικού υλικού και την άψογη συνεργασία κατά την εκτέλεση του έργου. Στην αρχαιολόγο Κυριακή Μαυροματάκη για τη συμβολή της στην ιστορική έρευνα. Στον φοιτητή αρχιτεκτονικής Λεωνίδα Τσομπόλη για τις τρισδιάστατες απεικονίσεις του μνημείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ασκητής, Γ. (1961). *Η εν Σύμη Ιερά Σταυροπηγιακή και Πατριαρχική Μονή Αρχαγγέλου Μιχαήλου Ρουκουνιώτου*, Ρόδος.

Αχειμάστου-Ποταμιάνου, Μ. (1986). Στυλιανός Γεντής ή Γενίτης: Φιλοξενία του Αβραάμ, στο *Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή τέχνη* Αθήνα, 152-154.

Βαρζελιώτη, Γ. (2001). Από την Κρήτη στην Τήλο. Ένα συμβόλαιο εργασίας των κρητικών ζωγράφων του 17ου αιώνα, *Θησαυρίσματα*(31), 293-303.

Βολανάκης, Ι. (1985). Μονή Μιχαήλ Ρουκουνιώτη, *Αρχαιολογικό Δελτίο*, 33 (Β), 414-415. Ζαχαρίου –

Μαμαλίγκα, Ε. (2006). *Η μεγάλη εικόνα του Αρχαγγέλου Μιχαήλ Ρουκουνιώτη στη Σύμη*, Αθήνα.

Καρανικόλας, Σ. (1984). Τα σεβάσματα της λατρείας των Συμαίων (Εξωκκλήσια και Μοναί) *Τα Συμαϊκά* (), 75-128.

Κουτελάκης, Χ. (1986). *Ξυλόγλυπτα τέμπλα της Δωδεκανήσου μέχρι το 1700*, Αθήνα-Γιάννενα. Κουτελάκης,

Χ. (2010). Δυτικές καλλιτεχνικές επιδράσεις σε ναούς και μοναστήρια της Σύμης και της Τήλου, *Δωδεκανησιακά Χρονικά* (ΚΔ), 642-665.

Ορλάνδος, Α. (1925). *Μοναστηριακή Αρχιτεκτονική*, Αθήνα.

Παπαβασιλείου, Ε. (2011). Από τα παλαιοχριστιανικά έως τα νεότερα χρόνια, στο *Άγωνα Γραμμήνα αρχαιολογικό ταξίδι στο Καστελλόριζο, στη Σύμη, στη Χάλκη, στην Τήλο και τη Νίσυρο*, Αθήνα, 92-99.

Τσιρπανλής, Ζ. (1991). *Η Ρόδος και οι Νότιες Σποράδες στα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών (14ος – 16ος αι.)*, Ρόδος.

Χαβιαράς, . (1904). Μελέται περί της νήσου Σύμης Α΄, Η Σύμη και το φρούριον της Σύμης επί των Ιπποτών της Ρόδου, Βυζαντινά Χρονικά (12), 172-190.

Χαβιαράς, . (1906). Σουλτανικά φερμάνια περί των προνομίων της νήσου Σύμης και των λοιπών Νότιων Σποράδων, Δελτίο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας (6), 321-350.

Χατζηδάκης, Μ. (1987), Λ'Ε ληνες ζωγράφοι μετά την άλωση (1450-1830), (1), Αθήνα.

Ψαρρή Π. - Ζαρίφης Ν. (2009). 29ο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης , Αθήνα, 140-141.

Ψαρρή Π. - Ζαρίφης Ν. (2013). Αρχαιολογική και αρχιτεκτονική τεκμηρίωση του μοναστηριακού συγκροτήματος του Αρχαγγέλου Μιχαήλ του Ρουκουνιώτη στη Σύμη, , ΙΗ' Πολιτιστικό Συμπόσιο Δωδεκανήσου, , Ρόδος: Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δωδεκανήσου, 84-85.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο **Ιορδάνης Φ. Σιναμίδης**, γεννήθηκε στην Αθήνα. Αποφοίτησε από το τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Δ.Π.Θ. στην Ξάνθη, το 2005. Το 2009 εκλέχτηκε Υποψήφιος Διδάκτορας του Δ.Π.Θ. και ως Λέκτορας εντεταλμένης διδασκαλίας, διδάσκει στο τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών. Έχει συνενεργαστεί με αρχιτεκτονικά γραφεία στη Θράκη και στην Αθήνα, σε μελέτες δημόσιων και ιδιωτικών έργων, ενώ έχει συμμετάσχει σε πανελλήνιους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς. Από το 2012 εργάζεται ως Σ.Ο.Χ. στην 4η Ε.Β.Α. του Υπουργείου Πολιτισμού για το έργο "Συντήρηση και Αποκατάσταση της Σταυροπηγιακής Μονής Ταξιάρχη Μιχαήλ Ρουκουνιώτη στη Σύμη", ενώ παράλληλα για λογαριασμό της Ιεράς Μητρόπολης Σύμης, Τήλου, Καστελορίζου και Χάλκης, εκπονεί την αρχιτεκτονική μελέτη του "Νέου Μουσείου της Ιεράς Μονής Πανορμίτη".